

Dominees fabriek

Geschiedenis van
de Theologische
Universiteit
Kampen

GEORGE HARINCK &
WIM BERKELAAR

Bij de foto: Boekomslag van *Domineesfabriek*, met het voormalig hospitium en sinds 1944 het gebouw van de Theologische Universiteit van de Gereformeerde Kerken aan de Broederweg te Kampen [lees verder op pag. 3]

nr. 48, juli 2018

IN DIT NUMMER:

GMO: opgaan, blinken en ....

Nieuwe brieven Klaas Schilder

Archiefcommissie NGK

...adcetera

...adcetera is een gezamenlijke uitgave
van deputaten ADC (GKv) en de
Archiefcommissie (NGK)

colofon

...adccetera is een
gezamenlijke uitgave
van deputaten ADC
(GKv) en de
Archiefcommissie
(NGK)
Broederweg 16,
8261 GT Kampen.
Telefoon 038 447 17 30
E-mail
info@adckampen.nl
Website
www.adckampen.nl
Druk: drukkerij
De Bunschoter,
Bunschoten-
Spakenburg
Ontwerp:
Peter Dees, Zwolle

Ten geleide

In 1993 opende het Archief- en Documentatiecentrum te Kampen zijn deuren. De Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) (GKV) bestonden toen een halve eeuw en zo langzamerhand hadden kerkelijke vergaderingen, met deze kerken verbonden instellingen (op het gebied van onderwijs, politiek, media, etc.) en personen (predikanten, hoogleraren) archieven gevormd. Deze papieren berustten her en der bij particulieren, kerken en instellingen, of op de zolder van de Theologische Universiteit. Op deze ietwat ongeorganiseerde manier voort te gaan was vanwege de groeiende omvang van te bewaren papieren niet verstandig. Bovendien bepaalde de herdenking van een halve eeuw Vrijmaking de kerken bij het feit dat er een nieuwe generatie opgroeide die het verleden niet zo veel meer zei. De archieven gingen zodoende als een papieren geheugen functioneren, dat aandacht en zorg behoefde. De generale synode stond in 1990 voor de keus: geven we de gereformeerde-vrijgemaakte archieven bij een overheidsarchief in bewaring, of gaan we deze zelf beheren? De synode koos voor het laatste, mede in de overtuiging dat je een band houdt met zaken waarvoor je zelf zorg draagt. Het ging immers niet louter om het bewaren van archieven,

maar om het levend houden van de geschiedenis. Daarvoor was verzorging van het aan de Theologische Universiteit aanwezige archief nodig, advisering aan plaatselijke kerken over hun archiefbeheer, werving van nieuwe archieven en bevordering van historisch onderzoek. Deze taken werden door de synode toebedeeld aan het ADC. En nu is het 25 jaar geleden dat het ADC van start ging. In die periode is ruim een kilometer archief verworven, zijn door de archivaris en door vrijwilligers archieven van personen en instellingen geordend, zijn adviezen verstrekt aan de kerken en hebben ze voorlichting over archiefzorg gekregen, en is onderzoek op touw gezet. Dit laatste heeft geresulteerd in historische congressen, in bundels over de hoogleraren S. Greijdanus, K. Schilder B. Holwerda en C. Veenhof, over journalist Piet Jongeling, autobiografieën van de predikanten M.J. Arntzen en W.G. de Vries, proefschriften over gereformeerde emigratie na de Tweede Wereldoorlog, de zending op Irian Jaya, het GPV en zo veel meer. Het zilveren ADC bruist en bloeit. ¶

De Theologische Universiteit (TU) te Kampen is het belangrijkste instituut dat de vrijgemaakt-gereformeerde wereld heeft voortgebracht. Het leven van deze kerken speelde zich af rondom deze opleiding. Nu is haar geschiedenis beschreven.

Domineesfabriek

De wortels van de TU gaan terug tot 1854. De geschiedenis van dit meer dan 160 jaar oude instituut is vaker beschreven. Het boek *Domineesfabriek. Geschiedenis van de Theologische Universiteit Kampen* van de historici George Harinck en Wim Berkelaar onderscheidt zich van die andere publicaties op een aantal punten. Terwijl vorige geschiedenissen op het kerkelijk karakter van de opleiding focusten, wordt in dit boek de opleiding beschreven in relatie tot de kerk, tot de overheid en tot andere theologische opleidingen. Het is niet allereerst een kerk- of theologieg geschiedenis, maar de geschiedenis van een instelling voor hoger onderwijs. Voorts is dit de eerste maal dat de geschiedenis van de vrijgemaakte theologische school,

vanaf 1944 dus, wordt beschreven op basis van de archieven van de TU. Het boek is met vaart geschreven en bevat veel niet eerder gepubliceerde gegevens.

Een belangrijke meerwaarde van het boek zijn de gegevens over de TU vanaf 1944, hoofdzakelijk samengesteld door de oud-archivaris van de NGK, D. Smits, en de vrijgemaakte emeritipredikanten Harm Boiten en Pieter Schelling: lijsten van bestuurders, wetenschappelijk, onderteunend en beheerspersoneel, redevoeringen, promoties en van de 1700 studenten sinds 1945. Het boek telt bijna 700 pagina's en is tot 25 augustus as. met een kortingsbon verkrijgbaar van € 50,- voor € 45,-.¶

KORTINGSBON

Tegen inlevering van deze bon bij de boekhandel ontvangt u

George Harinck & Wim Berkelaar, *Domineesfabriek. Geschiedenis van de Theologische Universiteit te Kampen*, Uitgeverij Prometheus/Bert Bakker, gebonden en geïllustreerd, ISBN 9789035143876

Van € 49,99 voor **€ 44,99**

De korting loopt tot en met 25 augustus 2018.

GMO: opgaan, blinken en ....

Dit voorjaar is ds. Tjeerd de Boer als vrijwilliger bezig geweest met het ordenen van het archief van de vrgemaakte zendingsopleiding. De georganiseerde chaos van 7 dozen met notulen, begrotingen, rapporten, evaluaties en losse papiertjes maakt hij tot een overzichtelijk geheel. Hier volgt zijn impressie van dat werk:

Spannend is het om de *Gereformeerde Missiologische Opleiding* (GMO) tot stand te zien komen. De zending vraagt om werkers die goed voorbereid zijn. De bestaande opleidingen zijn te breed oecumenisch. In de stukken zie ik de zendende kerken worstelen om samen tot een oplossing te komen. De synode van 1981 geeft groen licht. Ik was in 1982 een van de eersten die het classicale zendingsexamen aflegde. Nu besef ik dat Jaap Klamer en de zijnen pionierswerk moesten doen. Wat een werk is er verzet! De studiecongressen in Holten, de studiepakketten voor de theologische en de niet-theologische vakken. Begeleiding op maat, waarbij ik Arien Bekker-Holtland met ere noem.

Spannend blijft het als de GMO eenmaal in de steigers staat. Vanuit Zuid-Afrika volg ik het op afstand en word zelfs als docent ingeschakeld. Maar pas nu overzie ik het geheel. In de dozen kom ik allerlei collega-zendingen tegen - alsook werkers van *De Verre Naasten* - die door de GMO zijn opgeleid en begeleid.

Bij elke nieuwe map krijg ik meer respect voor de studiebegeleiders die vaak naast hun werk de GMO erbij

deden. Van Irian tot Curaçao, zending in Zaïre maar ook evangelisatie in Enkhuizen - de GMO levert een passend pakket.

Af en toe ruik ik in het archief ook een spruitjeslucht. De TU en GMO liggen geregeld met elkaar overhoop: over personeel - is docent Haak van de TU of - ook - van de GMO?; over de zendingsboeken van Wielenga en Drost: waar horen die te staan?; over de vraag of GMO huur moet betalen aan de TU of niet?

Spannend wordt het als de GMO in een impasse raakt. De niet-theologische docenten zetten vraagtekens bij de professionaliteit. De zendende kerken signaleren min of meer hetzelfde. Een zending moet gereformeerd zijn maar ook missiologisch goed geschoold. Kunnen wij dat bieden? De notities en commentaren vliegen over tafel. Toch loopt het goed af. De GMO zakt niet in elkaar maar werkt van harte mee aan een nieuw zendingsinstituut, het *Institute for Reformed Theological Training* als waardig opvolger van de GMO. ¶

Nieuwe brieven Klaas Schilder

Archiefordening levert vondsten op. Onlangs kwamen zo op het ADC acht nieuwe epistels van Schilder boven water uit de periode 1942-1952, aange troffen in verschillende archieven. Drie daarvan zijn geschreven namens Schilder door diens student-assistent C.J. Ketel. Eén brief was in afschrift reeds

bekend, die aan J. van der Meulen en T. Tieleman.

Op 19 maart 1943 schreef Schilder vanuit Den Haag aan Van der Meulen en Tieleman, die als synodeleden gewetensbezwaren hadden om deel te nemen aan de generale synode van Sneek-Utrecht omdat deze zichzelf vanwege de oorlogsomstandigheden continueerde. Schilder wil het naadje van de kous weten. Ook hij was tegen deze zelfcontinuering.

Op 11 oktober 1944 schreef Schilder een brief aan J. Kevelam te Groningen over een polemiek van hem met een predikant, onder andere over het verbond. Ook op 30 oktober 1945 was er een brief aan Kevelam. Die had KS er op attent gemaakt dat hij ergens ds. G. Visee van Leerdam had verwisseld met diens voorganger, C.P. Boodt. Dat was een pijnlijke vergissing omdat de laatste vlak daarvoor in concentratiekamp Bergen-Belsen was bezweken. Schilder betuigt 'veel spijt' van zijn 'zeer pijnlijke' fout.

In het archief-K. Kooiman werden twee brieven van Schilder aangetroffen. Eerst een brief van 10 januari 1946 over de wettigheid van de doop van kinderen, waarschijnlijk afkomstig uit de synodaal-gereformeerde kerken. Dat er niet herdoopt werd binnen de GKv betekent '*geen erkenning* van de dopende instantie', aldus Schilder. Kennelijk zat Kooiman in met de wettigheid van de doop van zijn eigen kinderen. Schilder voegt namelijk in de brief de vraag toe of Kooiman niet alvast lid kan worden van de vrijgemaakte kerk te Broek op Langedijk. Verder een brief van 20 februari 1946, waarin Ketel meedeelt dat Schilder geen relevante lectuur kan noemen

over het onderwerp Koningschap van Christus. De Duitsers hebben Schilders bibliotheek overhoop gehaald en de boekenkasten opgestookt.

Op 15 juli 1946 schrijft Schilder aan een preekvoorzieners in de kop van Noord-Holland dat hij bereid is op één zondag vijfmaal te preken, namelijk in Alkmaar, Broek op Langedijk en IJmuiden. Hij stelt één voorwaarde: dat het vervoer wordt geregeld. Die bewuste zondag stond Schilder dus acht uur op de kansel.

Op 21 september 1946 schrijft Ketel namens Schilder opnieuw aan Kevelam. Die had begrip voor Schilders moeite om na de Vrijmaking met de synodaal-gereformeerden binnen de ARP samen te werken. Maar Kevelam deinst terug voor de consequentie van een eigen kerkelijke politieke partij. Schilder antwoordt dat er binnen de ARP nu een 'ethisch conflict' speelt – dit is misschien wel de eerste keer dat Schilder dit bekende begrip gebruikt. Tenslotte een brief van 7 februari 1952, ook aan Kevelam. Boeiend is de volgende passage: 'Voorts: of er tegen mij gepolemiseerd mag worden? Met genoegen. Maar er is tegen mij *niet* gepolemiseerd. Er is alleen een blaam op kerken en synode gelegd. (...) Critiek op de kerken, die niets om 't lijf heeft, bederft de zegen, dien God ons gaf en vertroebelt den blik. Het is toch al zo moeilijk, zuiver te zien'. Zeven weken later werd Schilder begraven. ¶

Archieven aanleveren bij het ADC – Do's en Don'ts

Kerkrechtbundels en symposium

Op de middag van 3 oktober as. wordt door het ADC in samenwerking met het Deddens Kerkrechtcentrum en de TU een symposium georganiseerd over leven en werk van Detmer Deddens (1923-2009), hoogleraar kerkgeschiedenis en kerkrecht aan de TU van 1979 tot 1988. Ook worden die middag twee kerkrechtelijke bundels gepresenteerd: Leon van den Broeke (ed.), *De collectioneur. De kerkrechtelijke nalatenschap van D. Deddens* en Leon van den Broeke en George Harinck (red.), *'Nooit meer eene nieuwe hiërarchie!' De kerkrechtelijke nalatenschap van FL. Rutgers*. AD Chartasreeks 34. Donateurs ontvangen een uitnodiging, andere belangstellenden: volg de agenda op www.adckampen.nl

Het is mogelijk om archief over te dragen aan het ADC. Hiervoor zijn verschillende mogelijkheden: in bewaargeving geven of schenken. In bewaargeving betekent dat het ADC uw archief bewaart en beheert, maar dat u nog steeds de eigenaar bent. Bij een schenking wordt het ADC de eigenaar. Over het algemeen is het gratis om archief bij het ADC te bewaren of te geven.

Heeft u archief waar het ADC wat aan heeft? Neem dan contact met ons op om een afspraak te maken om het archief te komen brengen. Helaas zijn wij op het ADC niet in de gelegenheid om archief op te halen.

Er is een aantal zaken waarmee we u verzoeken rekening te houden bij het overdragen van archief:

- Bij overdragen van archief hebben we het liefst dat het archief al uitgezocht en geordend is. Dat wil zeggen dat er geen stukken meer in zitten die niet bewaard hoeven te worden en geen dubbele exemplaren van stukken.
- Indien mogelijk krijgen we graag een plaatsingslijst bij het archief waarin staat wat er in het archief zit en hoe we het kunnen terugvinden.
- We nemen graag foto's aan, maar daarbij willen we indien mogelijk weten wie er op de foto's staan. Anders gaat al die informatie verloren, omdat het er dan vanaf hangt

of een van onze medewerkers hen toevallig herkent.

- Van plaatselijke kerken nemen we liever geen archieven aan. We raden u aan om het archief over te dragen aan het gemeente- of streekarchief. Als dat archief het niet aan wil nemen of de voorwaarden zijn onaanvaardbaar, dan kunt u met het ADC overleggen wat we voor u kunnen doen.
- We zoeken geen Vrijmakingsbrochures meer. Deze collectie hebben we inmiddels nagenoeg compleet. Zeker de meest gangbare brochures hebben we allemaal in ons bezit.
- We nemen geen boeken aan. Neem daarvoor contact op met de universiteitsbibliotheek op bibliotheek@tukampen.nl of 038-4471720. Ga voor u boeken aanbiedt aan de bibliotheek na of zij de boeken al in hun bezit hebben via de catalogus op bibliotheek.tukampen.nl.
- We nemen geen tijdschriften aan, maar de bibliotheek soms wel. Ook daarvoor geldt: controleer eerst in de catalogus of ze het materiaal misschien al hebben.
- We nemen geen krantenknipselverzamelingen of losse knipsels aan. Komt u uw archief naar ons toe brengen? Vult u dan alstublieft het formulier in dat u vindt op onze website: <https://adckampen.nl/archief-overbrengen/> en stuurt u het met een elektronische ondertekening naar ons op. ¶

Archiefcommissie NGK

Enkele maanden geleden nam Gert Bink afscheid als archivaris van de NGK, een functie die hij met veel inzet en enthousiasme heeft vervuld. Sinds zijn vertrek mag ik de functie van archivaris NGK vervullen. Graag stel ik me kort voor.

Mijn naam is Arjan van 't Riet. Ik ben in 1958 in het Zuid-Hollandse dorp Aarlanderveen geboren en woon daar nog steeds. Ik ben getrouwd met Odien Holtrust en samen hebben wij drie volwassen zoons, twee schoondochters, een kleinzoon en kleindochter. Wij zijn lid van de Gereformeerde kerk (binnen de Protestantse Kerk in Nederland (PKN)). Ik heb een aantal perioden deel uitgemaakt van de kerkenraad (diaken, ouderling-scriba) en ben in ongeveer de helft van het aantal kerkdiensten organist.

Na de middelbare school heb ik bij de Rabobank gewerkt, maar na een aantal jaren besloot ik de opleiding tot archivaris aan de toenmalige Rijksarchiefschool te gaan volgen. De afronding van de opleiding leidde tot een benoeming als archivaris van het Ministerie van Algemene Zaken, kort daarna gevolgd door de benoeming tot adjunct archivaris bij de archiefdienst van de Nederlandse Hervormde Kerk. Mijn taak bestond in hoofdzaak uit het beheren van synodearchieven over de periode van ongeveer 1570-1960 en het adviseren van de archiefbeheerders van de hervormde gemeenten. Met betrekking tot dat laatste werden cursussen archiefbeheer georganiseerd per classis. Dat gebeurde in een

prettig interkerkelijk samenwerkingsverband tussen de archiefdiensten van de Hervormde Kerk en de Gereformeerde Kerken, zowel synodaal als vrijgemaakt. Het ADC in Kampen was voor mij dus geen onbekende instelling. Toen de archiefdienst van de kerk (inmiddels PKN en gevestigd in Utrecht) moest afslanken besloot ik, met pijn in het hart, om te zien naar een andere baan. Vanaf 2003 ben ik werkzaam in Alphen aan den Rijn, op fietsafstand van mijn woonplaats, bij het gemeentearchief. In die tijd heb ik een deeltijdstudie Geschiedenis afgerond, gevolgd door een promotie aan de Universiteit Leiden.

Naast overheidsarchieven bleven toch ook de kerkelijke archieven mijn aandacht houden en ben dan ook blij met mijn nieuwe functie bij de NGK. Die functie vervul ik in deeltijd naast mijn werk bij het gemeentearchief Alphen aan den Rijn. Inmiddels heb ik hier en daar contacten gelegd, zowel binnen de NGK als de GKV en heb ik me een beeld kunnen vormen van de inhoud van de archieven, zowel landelijk als plaatselijk. Wellicht ontmoeten we elkaar de komende tijd. ¶

Vakantiedata

In verband met de zomervakantie is het ADC gesloten van vrijdag 13 juli t/m vrijdag 10 augustus. Vanaf maandag 13 augustus is het ADC weer geopend.

Uw doel
Uw wens

Onze
expertise

Het resultaat
hoogwaardige communicatie

DE BUNSCHOTER
SAMEN COMMUNICEREN